

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE ORTAK DİLE DEĞİL "ÜNSİYET DİLİ"NE İHTİYAÇ VAR

Sabir RÜSTEMHANLI

Konuşan: Dr. Erdal KARAMAN

Edebiyatımıza eserler kazandırmaya başladığı günden bu yana bütün yollarını takip ettiğim, olgun ve tutarlı kişiliğine hürmet beslediğim şair kardeşim Sabir RÜSTEMHANLI bizden sonra gelen neslin öncülerindedir. Onun ömür yollarında bu keşmekeşli yollarda attığı cesaretli adımlar ayaklarının değil akidesinin ve inançlarının adımlarıdır. O şimdiye kadar şerefle yaşadı ve şerefle millete hizmet etti. Sabir'in şiirlerindeki yürek ağırları, vatanımız için yanan bir oğlun feryadıdır. Ben onun tepeden tırnağa kadar yanan ruhuyla iftihar ediyorum ve mücadelesini alkışlıyorum.

Prof.Dr. Bahtiyar VAHABZADE

Azerbaycan'ın önde gelen şair ve yazarlarından Sabir Rüstemhanlı, İran sınırına yakın Yardımlı kasabasında 20 Mayıs 1946 tarihinde dünyaya gelir. Doğup büyüdüğü Yardımlı kasabasının, onun hayatında ve fikirlerinin şekillenmesinde önemli bir yeri vardır. Bu topraklar 1828 yılında yapılan Türkmençay anlaşmasıyla Azerbaycan'dan koparılan Güney Azerbaycan'a bakmaktadır. Rüstemhanlı çocuk yaşlarından itibaren yakınlarının Güney Azerbaycan hakkında anlattığı hasret hikâyeleriyle büyür. Bölünmüşlüğün acılarını iliklerine kadar hisseden Rüstemhanlı, daha sonra bu duyguları eserlerinde de aksettirir.

Rüstemhanlı ilköğrenimini bu kasabada tamamladıktan sonra Bakü Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi'ne girer(1963). Öğrencilik yıllarında "Edebiyat ve İnce Sanat" gazetesinde başarılı eserler kaleme alan şair, bu yıllarda hem üniversite öğrenimi sürdürür, hem de gazetecilik yapar. İlk kitabı, "Tanımak İstesen" 1970 yılında yayımlanır. Bu eseri, "Sevgim Sevincim 1974", "Haber Gözleyirem 1979", "Gence Kapısı 1981", "Sağol Ana Dilim 1983", "Kan Yaddaşı 1986" gibi eserler takip eder. Yazar "Ömür Kitabı 1988" ile kendisini usta bir yazar olarak kabul ettirir. En son çıkan kitabı "Gökkanı 20005" romanı ile Türk tarihi, Türk kültürü alanında ortaya önemli bir eser koyar. Halk Cephesi kurucularından Rüstemhanlı evli ve üç çocuk babasıdır. Halen Azerbaycan parlamentosunda milletvekili olan Rüstemhanlı "Vatandaş Dayanışma Partisi'nin de genel başkanıdır. Sizi, sorularımızın çoğuna Türkiye Türkçesinde cevaplar veren Rüstemhanlı'yla yapmış olduğumuz söyleşiyle baş başa bırakıyoruz:

Karaman: *Sizin dünyaya geldiğiniz yer, Güney Azerbaycan sınırında bulunan Yardımlı kasabası, fikirlerinizin şekillenmesinde önemli bir yere sahip, bize, doğup büyüdüğünüz yer hakkında bilgi verir misiniz?*

Rüstemhanlı: Azerbaycan'ın güneyinde yer alan Yardımlı kasabasına bağlı Hamar köyünde dünyaya geldim. Hamar kelimesi rahat anlamına geliyor. Annem, babam o köyde doğup büyümüşler. Ben köylüyüm. Bununla da gurur duyuyorum, her zaman da gurur duydum. İnsan toprağa bağlı olmayınca bazı değerlerden yoksun kalıyor. Toprakla haşır neşir olmak insana çok şey kazandırıyor. Şiirlerimin çoğunda, öykülerimde toprağa bağlılığın izlerini görebilirsiniz. Yazları iki, üç yaşından itibaren dedemle, ninemle yaylalara çıkardık. Köyümüzde yüksekteydi, ama yaylamız biraz daha yüksekti. Yaz boyunca üç, dört ay orada kalırdık. İran sınırında bulunan yaylamıza "Şahnişin" deniyor. Farsça'da "Şahın oturduğu yer" anlamına gelmektedir. Burası Şah İsmail'in avlara çıktığı yerdir. Yaylamız Erdebil'e kadar uzanır. Buradan Erdebil görünür. Şahnişin'de oturan bazı ailelerin Şah İsmail'le akrabalıkları vardır. Bizim sülaleye "Sefihanlar" denir. Bu sülalenin bir kolu da Rüstemhanlılardır. Soyadımız buradan gelmektedir. Türkler batıya doğru göç ederken, Kafkaslara girdiklerinde, ilk yerleştikleri yerlerden birisi de bu bölgedir. Oğuzların, Azerbaycan'daki ilk meskenlerinden olan yöremizde oğuz boylarının izleri hala korunmaktadır. Bu bölgede "Ulduzhan" ismi de çok kullanılan isimlerden birisidir. Ulduzhan, Oğuz'un oğullarından birisidir. Burada Oğuz boyları da kaldıkları için hanlı isimler bölgede çok kullanılmaktadır. Doğup büyüdüğümüz bölge Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Karaman: *Yaşınız itibariyle Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşından çıktığı bir dönemde, yani Sovyetler Birliği'nin yıldızının parladığı bir devirde dünyaya geldiniz. O dönemle ilgili hatıralarınız var mı?*

Rüstemhanlı: Savaştan hemen sonra dünyaya geldim. Savaş, köyümüzdeki diğer aileleri olduğu gibi bizim ailemizi de derinden etkilemişti. Babam savaştan yaralı olarak yeni dönmüştü. Babamın, köyümüze döndüğünü çok iyi hatırlıyorum. Amcalarım ve köyün erkeklerinden bazıları da savaştan köye yeni dönmüşlerdi. Herkes o dönemde çok sıkıntı çekiyordu. Halk çok fakirdi, insanlar açlık çekiyordu. Babam savaşta elinden yaralanmıştı. Elini açamıyordu. Rahatsızlığı bu şekilde uzun süre devam etti. Daha sonra askeri hastanede tedavi gördü. Köyde bütün akrabalarımızın yerine çalışmak zorunda idi. Zamanla eli iyi oldu. Ama elindeki mermi izi hala belli oluyordu. II. Dünya Savaşı'nın yaraları uzun süre sarılamadı. Bu savaşın sıkıntılarını biz de küçük yaşlarımızda çektik.

Yine o dönemde Stalin'in öldüğü günü de hatırlıyorum Bir çınar ağacının altında oturuyorduk. Onun öldüğünü ilan ettiler. Köyde herkes ağlıyordu. İnsanlar Stalin öldü diye üzülmüyordu. Daha sonra Stalin'in bir Türk düşmanı olduğunu öğrendik. Kırımdan, Azerbaycan'dan Türkleri sürgüne gönderdiğini duyduk. O dönemde Dede Korkut kitabı yasaktı. Neriman Nerimanov, hakkında konuşmak mümkün değildi. Mikail Müşfik, Hüseyin Cavit gibi şairlerin eserlerini okumak, yayımlamak yasaktı.

Karaman: *Eğitiminize gelmek istiyorum. Tahsilinizi baskı ve istibdatların icra olduğu bir dönemde tamamladınız. O dönemde milli değerlere sahip çıkmak çok zordu. Sözü edilen dönemde okullarda bu konuyla ilgili görüş beyan etmenin yasak ve ne kadar*

tehlikeli olduğunu herkesin malumudur. Sizin fikirlerinizin şekillenmesinde bu dönemde kimlerin tesiri oldu?

Rüstemhanlı: O zaman öğretmenlerimiz çok aydıncıydı. Bağırov'u hapsetmiştiler. Stalin'in baskı ve tazyikleri azalıyordu. Buzlar erimeye başlamıştı. Öğretmenlerimiz Sovyetler Birliği'nin çökeceğini, daha fazla dayanamayacağını sık sık dile getiriyorlardı. Benim bir edebiyat öğretmenim vardı, ismi Kamil Aliyev'di. Sonradan profesör oldu, Bakü'ye tayini çıktı. Beni yanına çağırdı. Bana o zaman "Sen, iyi bir çocuksun, ileride büyük adam olacaksın." dedi. Yetişmem için daha çok çalışmam gerektiğini söyledi. Bir sohbetimizde bana, "Bir gün gelecek bu sistem çökecek." dedi. Atalarına Sovyet rejiminin vermiş olduğu sıkıntıları bize anlattı. Onun anlattığına göre babaları, dedeleri çok dindar bir aile imiş. Bundan dolayı hükümet onlara işkence etmiş. Hocam ailesinin başına gelenleri okul yıllarımızda bize anlatıyordu. Sovyet sistemin devamlı olmadığını, yakın gelecekte sistemin çökeceğini bize söylüyordu. Kendisi sürekli Sovyet hükümetini eleştiriyordu. Benim o zaman da şiirler yazdığımı biliyordu. Rejimi öven eserler kaleme almamamı söyledi. Anlattıklarını da kimseye söylemem hususunda beni sürekli uyarıyordu. Aksi takdirde bunların neye mal olacağını iyi biliyordu. Sözü ettiğimiz hususları sınıfta dile getirmezdi. Bize tek kaldığımızda gizlice söylerdi. Diğer öğretmenlerimiz de aynı şekilde yalnız kaldığımızda rejimle ilgili kanaatlerini bizlere aktarıyorlardı. Aksi takdirde hocalarımız herkesin içinde söyleseler birilerinin ihanet edeceklerinden korkuyorlardı. Artık 1960'lara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nde kıpırdanmalar başlamıştı. Aydınlar fikirlerini, yavaş yavaş ifade etmeye başlamıştı. Önceleri Türkiye hakkında söz söylemek çok zordu. Hatta mümkün değildi. İran'daki Türkler hakkında fikir beyan etmek, onların da Azerbaycan Türklerinin bir kolu olduğunu ifade etmek bile yasaktı. Bu yıllarda basında yayında sözü edilen konularla ilgili eserler, az da olsa, ortaya çıkmaya başladı. Türk edebiyatından eserler Azerbaycan Türkçesi'ne aktarılmaya başlandı. İstibdat döneminde rejime hizmet edenlerin eserleri revaçta idi, sadece onları okuyabiliyorduk. Bazı eserlerde de işaretlerle sembollerle milli düşünceler dile getiriliyordu. Biz de satır aralarında bu fikirleri takip ediyorduk.

Benim okuduğum okul çok yüksek sevide eğitim veriyordu. Derslerimiz çok güzel geçiyordu. İlkokuldan liseye kadar öğretmenlerimiz çok bilinçli idi. Bizim yetişmemizde çok etkili oldular. Liseyi bitirdiğimde üniversite seviyesinde tahsil almıştık. Öğretmenlerimiz farklı farklı bölgelerden gelmişti. Bizim üniversitede bir toplantı olmuştu. Orada hocalarıma ve arkadaşlarıma "Ben köyden Bakü'ye gelirken kuşağımda bir od (ateş) getirdim. Üniversite bu ateşi büyütemedi, alevlendiremedi." demiştim.

Karaman: *Edebiyata, şiire ilginiz nasıl başladı?*

Rüstemhanlı: Annem, Güney Azerbaycan Türklerinin söylediği Tebriz türkülerini, Tebriz ağıtlarını bize söylerdi. Özellikle ölen kardeşi için yaktığı acıklı ağıtlar çok dokunaklı idi. Ondandınlediğimiz Türküler ve ağıtlar bizi küçük yaşlarımızda çok etkiledi. Annemin sıkıntılarını azaltmak, acılarını paylaşmak, kederine ortak olmak için söylediği ağıtlara benzer bir şiir yazdım. Bu şekilde şiire ilgi duymaya başladım. Bunun yanında, Kazak'tan bizim köye bir edebiyat öğretmeni gelmişti. O da beni çok etkilemişti. Öğretmenimiz Samet Vurgun'un akrabasıydı. Samet Vurgun'un şiirlerini bize o sevdirdi. İlk defa şiirin ne anlama geldiğini, güzel bir şiirin nasıl olacağını bize o

edebiyat öğretmenimiz öğretmişti. Samet Vurgun'un dağlar üzerine yazdığı şiirlerine baktım, bizim dağlar onların dağlarından daha güzeldir, diye düşünmeye başladım. Bu düşünceyle köyümüzün dağlarını anlatan bir şiir yazdım. Şiir yazmaya bir çocuk iddiasıyla başladım. İlk şiirimi kaleme aldığımda beşinci sınıfta idim. Bu şiirim "Sahil Gazetesi"nde çıktı. Köyümüzle ilgili idi. Ondan sonra yazmaya başladım. Çektiğimiz sıkıntılar, babamın yaralı hali, köyümüzün konumu benim sanat hayatıma tesir eden önemli saiklerdendir. Yedinci sınıfta ilçe merkezine geldim dört yıl yatılı okudum. Herkesten çok fakirdim. Sınıfımız yirmi beş kişi idi. Sınıfta en fakir öğrenci bendim. Bu durumdan çok rahatsızlık duyuyordum. Kendimi, derslerime çalışmak suretiyle gösterdim. Fakirliğin verdiği ezikliği bu şekilde telafi ediyordum. Herkesten daha iyi okuyacağım dedim. Ben şairim dedim. Liseden önce şair olacağımı düşünmüyordum.

Karaman: *Ailenizin fakir olması, o dönemde yakınlarınızın yoksulluk çekmesi sizin sanat hayatınızı nasıl etkiledi?*

Rüstemhanlı: Cafer Cabbarlı'nın, "Dahiler çamurdan, ayakaltından çıkar." şeklinde bir sözü var. Filoloji Fakültesi'ne girdim. Çok iyi hatırlıyorum o dönemde çok fakirdik. Ailem bana Bakü'ye gelirken altmış ruble vermişti. Kitap alacak param yoktu. Babam komşu köyden bir keçi aldı, bu keçi her yıl ikiz yavruluyordu. Yavruları da ikiz yavru vermeye başladı. Birkaç yıldan sonra bir sürümüz oldu. Komşular gelip bizden keçi aldılar. Onun parasıyla inek ve manda aldık. Bizi bir keçi zengin etti. O zaman, anneme, babama nasıl yardım ederim, onların sıkıntılarını nasıl hafifletirim diye düşünüyordum. Üniversiteye geldiğimde babama para göndermeye başladım. O zaman Azer-kitap yayınevine işçi olarak girdim. Kitap taşıyordum. Çalışmaya başladığımda on altı yaşındaydım. Bu yayınevinde dört yıl çalıştım. Bir yıl sonra güzel giyinecek kadar para kazandım, aynı zamanda burs alıyordum. Bakü'de bir ev tuttum. İşçi olarak girdiğim yayınevine daha sonra müdür oldum. Çalışmaya başladıktan sonra anneme bir elbise aldım. Bu hediye beni ne kadar mutlu etti, bilemezsiniz. İnsan fakir olunca, yoksulluk çekince daha duygusal oluyor. Fakirlikten kisas almalıyım diye düşünmeye başladım. Zamanla bu duygularım şiirlerime de yansımaya başladı.

Bizim büyük şairlerimiz hepsi halkın gamını, tasesini taşıdıkları için duruşları da kederlidir. Bakü meydanlarında ve sokaklarında, dikkat ettiyseniz, şair heykellerinin hepsinin boyunları büküktür. Gam, tasa hepsinin boynunu bükmüş. Hepsinde tarihimizin yükü var, sıkıntıları var. Tarihte çektiğimiz sıkıntılar, dertler Bakü sokaklarında dikilen şair heykellerine kadar yansımıştır. Onların mahzun hallerinde milletimizin çekmiş olduğu sıkıntıları görebilirsiniz.

Karaman: *Sovyetler Birliği döneminde gelenekler ve görenekleriniz korundu mu?*

Rüstemhanlı: Gelenekler, görenekler bizde çok etkili idi. Nesilden nesile aktarılmak suretiyle çok iyi korunmuştu. Bizim köyümüz icma sistemiyle yönetilirdi. Köyümüzün bir büyüğü (aksakalı) vardı. Onun sözünden hiç kimse çıkmazdı. Oğuzhan töreleri hala köyümüzde uygulanıyordu. Her şey töreye göre yapılırdı. Dedelerimin birisi köyde vefat etti, tabutunun altına kilim sermeleri gerekiyordu. O kilimin helal parayla alınması çok önemli idi. Bu töreler bugün de hala yaşıyor. Halk sahip çıkıyor. Paranın bozduğu yerlerde töreleri korumak çok zordur. Beni bu adetler çok etkiledi. Bu açıdan

birçok eserimde bunun üzerinde durdum. Bir şiirimde, "Ne yahşı ki hayat yolum kaygıların, ağrıların çok olduğu yerde başladı. Ne yahşı ki ömür yolum uzak bir yerde başladı. Emmilerimin, dayılarımın malına değil, mertliğine güvenirim. Ben annemin, saflığıyla, temizliğiyle, namusuyla iftihar ederim." diye duygularımı dile getirdim.

Karaman: *Sovyetler Birliği döneminde sistemin hoşuna gitmeyecek bazı hususları dillendirdiğiniz eserlerinizde ortaya çıkıyor, mesela 1974 yılında "Gence Kapısı" adlı şiir kitabınızda Rusların Kirovabad diye isimlendirdiği şehre siz, Gence dediniz, bu durum bazı çevreleri rahatsız etmedi mi?*

Yine 1974 yılında:

"Müstakillik! İlk İnamım, ilk hasretim!

Müstakillik! Halkın meslek bayrağıdır.

Müstakillik, her ülkenin her memleketin

Zulüm, esaret orbitinden çıkmağıdır."

şeklinde kaleme aldığınız şiirde dile getirdiğiniz fikirler Sovyet hükümetinin tepkisini çekmedi mi?

Rüstemhanlı: Tabii ki rejimin baskısıyla karşılaşıyorduk. Bakü'de şiir meclisleri vardı. O zaman orada okuduğumuz şiirlerden dolayı takip edildik. KGB birkaç kez bizi sorguladı. Beni bir gün KGB, "Biz gençlerimiz koruyoruz, siz de onların kafalarını karıştırıyorsunuz." diye uyardı. Her zaman karşımıza çıktılar. 1970'de vatan hakkında bir şiirimde Ruslar tarafından şehit edilen, Cevat Han'ın hayatını ele aldım. Cevat Han, Gence'de Ruslarla vuruşurken şehit edildi. Beni çağırdılar, ifademi aldılar, ben de bu Cevat Han Gence'deki Han değil dedim. O dönemde şiirlerimin başlığını değiştiriyordum. Düşüncelerimizi sembollerle anlatıyorduk. Okuyucular neden bahsettiğimizi çok iyi anlıyorlardı. Rejimin karşı çıktığı, yasakladığı milli değerlerle ilgili birçok şiirimiz yayımlanmıştı. 1963 yılında yazdığım şiirleri şimdi yayımlayacağım. Onları siyah bir bavulun içinde unutmuşum. Bu şiirler bağımsızlıkla ilgili idi. Kırk sene önce yazmışım. Sözü edilen şiirlerde rejime karşı nefretimi dile getirdim. El yazısıyla kaleme almışım. Onları unutmuşum. Eski eşyalara bakarken ortaya çıktı. O şiirlerimi, hiçbir zaman yayımlayamayacağım, diye düşündüğüm için orada unutmuşum. Bu şiirleri serbestçe yayımlamak aklımın ucundan bile geçmezdi. Sözü edilen şiirleri buluncu çok sevdim.

Karaman: *Sovyetler Birliği döneminde diğer Türk Cumhuriyetleriyle irtibatınız var mıydı?*

Rüstemhanlı: Üniversite dördüncü sınıfta okurken "Edebiyat ve Sanat" gazetesinde görev yaptım. O zaman bu gazete bağımsız idi, politikaya karışmıyordu. Edebiyatla ilgili yazılar yayımlıyordu. Bu gazetede birçok çalışmam yayımlandı. O gazete vasıtasıyla Türk dünyasını gezdim. Özbekistan'ı, Kazakistan'ı, Tataristan'ı, Moğolistan'ı bu gazetenin aracılığıyla ziyaret ettim. Kırım'a gitmişim. Orada minareleri gördüğümde ruhlarımızın bu minarelerde asılı olduğu hayalime geldi. Bu seyahatlerden sonra Kırımla, Bulgaristan'la ilgili şiirler yazdım. Bulgaristan'a gittiğimde Ayten Hanım adında bir Türk'le tanışım, adını Milka şeklinde değiştirmişlerdi. Bu acıklı durum beni derinden etkilemişti. Şiirlerimde Türk benliğine milli manevi değerlerine yönelen bu tehditleri dile getirdim.

Karaman: *Sizin eserlerinizde Güney Azerbaycan'ın ayrı bir yeri var, bu ilgi nasıl başladı?*

Rüstemhanlı: 1945-1946 yıllarında Güney Azerbaycan'da "Ulusal Hükümet" kurulmuştu. Bu süreçle birlikte binlerce Güney Azerbaycan Türk'ü bu ülkeden zorla çıkarıldı. Bizim köyümüz sınırda olduğu için Güney Azerbaycan'daki gelişmeleri yakından görüyorduk. İran'dan sürgün edilen Türkler bizim köyden Azerbaycan'ın içlerine doğru göç etmeye başladılar. Onların, toplu şekilde Azerbaycan içlerine doğru yol aldıkları sırada çekmiş oldukları sıkıntıları, bizim köydekiler ve sınır boylarındaki Azerbaycan halkı görüyordu. Bu göç sırasında, Güney Azerbaycanlı Türklerin söyledikleri inkılâp türküleri ve yürek dağlayan ağıtlar sınır boylarında birçok insan tarafından ezberlenirdi. Bu ağıtlar ve türküler halkı o derece etkilemiş olmalı ki uzun süre insanlarımızın ağzından düşmedi. Annem de her zaman o türküleri bize ninni olarak söylerdi. Küçük yaşlarımdan itibaren dinlediğim inkılâp türküleri ve ağıtlar Güney Azerbaycan'a olan ilgimi artırdı. Güney Azerbaycan'a olan duygularım bu şekilde başladı. Onların da Türk olduğunu, siyasi oyunlarla bir dönemde bizden koparıldığını küçük yaşlarımızda öğrendik. Güneyde yazılan eserleri de tanımaya başladık. Bizim kasabamızda Güney Azerbaycan'dan gelip de okuyan talebeler vardı, onlardan Güneydeki soydaşlarımız hakkında bilgi alıyorduk.

Karaman: *Sizin Ana dili hususunda hassas olduğunuzu biliyoruz. Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan'da dille ilgili tartışmalar oldu. Azerbaycan'da konuşulan Türkçe için bazıları Azerbaycan dili, bazıları da Azerbaycan Türkçesi ibaresini teklif ettiler, bu tartışmalarda sizin konumunuz nasıl oldu?*

Rüstemhanlı: Ben Türkçe olmasını istedim. Bu ibare de kabul edilmezse Azerbaycan Türkçesi olmasını istedim. Bu coğrafyada halkın konuştuğu dil Türk dili. Konuşulan dil toprağa göre değişmez. Bu dil Anadolu'da da Azerbaycan'da konuşulsa yine Türkçedir. Bana göre farklı mekânda da olsa konuşulan dil aynıysa ismi de aynı olmalı. Ben insanım Japonya'ya gitsem yine insan olacağım. Farklı bir ülkeye gittim diye başka bir canlı olmayacağım. Burada da insanım orada da. Bu durum dil için de geçerlidir. O dönemde politik şeyler nazara alındı. Azeri Türkçesi olurdu. Azeri ifadesini dışlamak olmazdı. İlk defa 1989 yılında çıkardığımız "Demokratik Gazetesi"nde Latin alfabesine geçilmesini savundum. Adı aydın, içerisi zulmetle(karanlık) dolu olan bazı insanlar buna imkân vermediler. Alfabe işi politikacıların değil aydınların, dilcilerin işidir. Türkiye'nin kullandığı alfabe bugün Azerbaycan'da kullanılmalıydı. Şimdi bizim bilim adamları otuz dört harfli bir alfabe kabul etti. Herkes kendi alfabesini kabul etsin dendi. Artık diğer Türk boyları da buna göre kendi alfabelerini kabul etmeliydi. Devlet başkanları ortak karar alıp tek bir alfabe kabul etmeliydi. Bizim ortak dilimizi koruyan Dede korkut destanları var. Bu destanları herkes anlıyor. Bence daha arınmış olarak temayüz eden Anadolu Türkçesi diğer Türk cumhuriyetlerinde yabancı dil olarak orta dereceli okullarda okutulmalı. Gençlere öğretilmeli. Bu şekilde okutulsa on sene sonra Türkçe'yi herkes anlar. Suni ortak bir dile de ihtiyaç kalmaz. Ortak dile ihtiyacımız yok bizim "Ünsiyet dili"ne ihtiyacımız var. Zaten biz sizi anlıyoruz. Türkiye ve Azerbaycan için anlaşma sorunu yok. Türkiye Türkçesi diğer dillere göre daha çok işlenmiş, daha çok gelişmiş bir dil. Ama bu sırada da batılaşma, yabancılaşma temayülünü durdurmak

gerekir. Türk cumhuriyetlerinde kullanılan bazı ortak kelimelere işlerlik kazandırmak gerektiğini düşünüyorum. Mekteple okul, âlimle bilim adamı aynı zamanda kullanılmalı. Dil daha da zenginleşir. Biz kendi aramızda Türkçe konuşmaz da Rusça, İngilizce konuşursak lehçelerimizde kelime alış verişi gerçekleşmeyecek. 1960'larda Bakü'ye ilk defa Türk filmleri geldi. Bu filmler Moskova'dan geliyordu. Filmler, Bakü'de Rusça'ya çevriliyordu. Çevirmenler birkaç dakika filmi Rusça'ya çevirdikten sonra seyirciler, biz konuşulanları anlıyoruz diye, müdahale ediyordu. Türkiye'de kültür çok önemlidir. Bizlerin yönü batıya çevrilmiş. Televizyonları, radyoları açın bakın ne Özbek müziği çalınır, ne de Kırgız; Kazak filmlerinden bir tanesi oynatılır. Amerika'nın vahşi filmlerini gösteriyoruz. Kırgızların o güzelim filmlerinden televizyonlarda eser yok.

Karaman: *Türk dünyasında birlik ve beraberlik sağlamak için neler yapılmalı?*

Rüstemhanlı: Her yönden birlik sağlamak için çok çalışmalıyız. Bütün Türk cumhuriyetlerinde kültür merkezleri, Türk ocakları kurulmalı. Bilim adamları bir araya gelip terminoloji sözlükleri hazırlamalı. Klasik edebiyat numuneleri hazırlanmalı. Ortak dille ilgili çalışmalar başlatılmalı. Orta dereceli okullardaki müfredatlar birbirine yaklaştırılmalı. Kültür merkezleri Türkler cumhuriyetlerini birbirlerine daha da yakınlaştırmak için çalışmalar yapmalı. Avrupa birliğine benzer bir birlik sağlanmalı. Sınırlar böylece ortadan kalkar. Türk dünyası birliğini kuralmalıyız. Türk cumhuriyetlerinde "Ortak pasaport" kabul edilmeli. Bizde de o zaman küreselleşme gerçekleşmiş olur. Bu söylediklerimiz gerçekleştiğinde Avrupa, Çin setine kadar dayanır. Bunu istemeyen güçler var. Cumhurbaşkanı göstermelik bir araya gelmemeli. Türk cumhuriyetlerinde ortak para olabilir. Küreselleşme daha kolay olur. Yirminci yüzyıl Türklerin kara yüzyılı oldu. Göçlerin, sürgünlerin çoğu bu yüzyılda gerçekleşti. Göçler, sürgünler bu yüzyılda halklarımızı mahvetti. Milyonlarca insan kaybettik. Yirmi birinci yüzyılda yedi devletimiz varsa şimdi bu yedi devletin iradesini birleşmeli.

Karaman: *1930'lu yıllarda binlerce Azerbaycan aydını, sisteme karşı gelir düşüncesiyle ortadan kaldırıldı, aydınların yok edilmesi Azerbaycan kültürünü, edebiyatını nasıl etkiledi?*

Rüstemhanlı: Bu yıllarda bir nesil yok edildi. Hüseyin Cavit'in eserleri sansürlendi. Hüseyin Cavit Osmanlı Türkçesini kullanıyordu. Bir dönemde Türklük, İslamlık şuuru kitaplardan silindi. Ama bu yüzyılın sonunda bu duygular tekrar ortaya çıktı. Millet bilincinin motoru şair ve yazarlar. Onun için şairler yazarlar ortadan kaldırıldı. Halkın kimliği edebiyatla korunmuştur. Fuzuli sadece bir şair değildir. Aynı zamanda toplumu etkileyen aydındır. Mirza Aliekber milletin bilincini geliştirmiş.

Karaman: *Siz, hem Sovyetler Birliği döneminde, hem de Sovyet sonrasında farklı farklı eserler kaleme aldınız. Her iki dönemdeki eserlerde işlediğiniz konuları karşılaştırsanız ortaya nasıl bir tablo çıkar?*

Rüstemhanlı: Sovyetler Birliği döneminde "Ömür kitabı"nı yazdım. Ermeni, Gürcü ve Avrupalı bilim adamlarının Türk tarihi üzerine yazdıkları iftiralari, yanlış bilgileri bu eserde ele aldım, iftiralari çürütmeye çalıştım. Şimdi bana "Ömür Kitabı

yazabilir misin?" diye soruyorlar. Ben de hayır diyorum. O zaman bize sözle saldırıyorlardı. Ben de o ortamda saldırılara sözle cevap verdim. Ama bugün üzerimize silahla geldiler. Şimdi silahla karşı çıkmalıyız. Şimdi benim gençlere ve halkımıza tavsiyem düşmanın karşısında dimdik durmaktır. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra eserlerimde, topraklarımızı kaybetmenin vermiş olduğu sıkıntıyı ve bu dönemde uğradığımız hayal kırıklığını görebilirsiniz. Milleti bir bütün olarak görememenin verdiği acı bizim eserlerimize de yansdı. Eserlerimde başımıza gelenleri sorguladım. Bu süreçle birlikte, insanın silahla birlikte beynini kullanması gerektiğini düşünmeye başladım. İnsanları bilinçlendirme dönemi bitmedi. Dünyada bitti diyorlar, her şey parayla diyorlar, ben katılmıyorum. Her şey parayla olmuyor. Sonra "Milli Harekâtın Tarihi" adlı eser yazdım sonra daha geriye gittim. Yine "Atamın Ruhu" adlı kitabı yazdım. Bağımsızlık sonrasında karşılaştığımız sorunlarla ilgili eserler verdim. Hat değişmedi. Ses değişmedi, sesin ahengi değişti. Bağımsızlıktan sonra hayal kırıklığı oldu bizde. Topraklarımızı kaybetmemiz bizi hayal kırıklığına uğrattı. Eserlerimde, bu durumu sorguladım, hatalarımızı dile getirdim.

Karaman: *Eserleriniz Sovyet döneminde mi daha çok ilgi görüyordu, bugün mü?*

Rüstemhanlı: O zaman eserlerimize olan teveccüh daha fazla idi. "Ömür Kitabı" iki yüz elli bin tirajla çıkmıştı. Bağımsızlık sonrasında bir kitabımız bin baskı yaptı. O dönemde iki yüz elli bin basılan kitapları gençler ellerine alıp bayrak gibi kutsal sayıyorlardı. Miting meydanlarına o kitaplarımızla geliyorlardı. Bu kitaplar kızlara çeyiz olarak veriliyordu. Bağımsızlık öncesinde herkes bilinçli idi. Kitabın değeri o dönemde biliniyordu. Bugün, maalesef, o düşünce yok oldu. Benim yeni çıkan "Göktanrı" kitabı da edebi değer olarak "Ömür Kitabı"ndan aşağı değil, ama bugün aynı ilgiyi görmüyor. Bugün söze, edebiyata ilgi azaldı.

Karaman: *Sizin siyasi yönünüz de var. "Azerbaycan Vatandaş Dayanışma Partisi"nin genel başkanısınız, oysaki eserlerinizle yeterince topluma ulaşıyorsunuz, neden siyaseti seçtiniz?*

Rüstemhanlı: "Vatandaş Dayanışma Partisi" siyasete beni getirdi, siyaseti ben seçmedim. 1988 yılında yüz binlerle insan Azatlık meydana toplandı. Onlara destek veren bizdik. Halka ayağa kalkın diyorduk. Halka, mücadele etmesi için telkinde bulunduk. Gençler kitaplarımızı okuyorlardı. Meydanda bizi bekliyordu. O zaman bu kadar çok politikacı, parti yoktu. Bizlerin kitapları ellerden düşmüyordu. Fikirlerimiz satır aralarında takip ediyorlardı. Yani aydınlar halkın nazarında sözü dinlenen, fikirlerine saygı duyulan kişilerdi. O günlerde on sekiz gün meydanlarda mitingleri biz idare ettik. Herkesi o meydan kovdu. Beni o meydanlar siyasete çekti. Partiler o meydana başladı. Millet meydana olanlara inandı. Bizi kıskananlar o zaman hem Türkiye'de hem de burada aleyhimizde çok şey uydurdular. Biz, o meydanlarda halkın galeyana geldiği zaman hadi beni cumhurbaşkanı yapın deseydim, bizi o koltuğa getirirlerdi. Demokratik olsun dedik. Bizler kendi irademizle değil millet sevgisiyle bu partinin başına geldik. Millet arasında parçalanma oldu. 1995 yılında bu partiyi kurdum.

Karaman: *Yeni nesil hakkında ne düşünüyorsunuz? Genç kuşaklar kültürünü ve tarihini yeterince öğreniyor mu?*

Rüstemhanlı: Babalar oğullar sorunu dünya kurulalı var. Anne ve Babalar, çocuklarını manevi değerlere sahip çıkıyorlar diye sürekli eleştirirler. Ama kızlarımız anne olunca annelerinin yolunu takip etmişler, erkek çocuklar da aynı şekilde babalarını taklit etmişlerdir. Toplumlar temel değerlerinin tamamı kaybetmez. Dünya değişti. Küreselleşme ismiyle üstümüze yağın yabancı etkiler her geçen gün daha da artıyor. Yabancı kültürlerin tesirinden kurtulmak mümkün değil. Sürekli milli değerlerden gençler uzaklaşıyor. Biz ortaokulda Arapça ve Farsça kelimelerin fazla olmasına rağmen Fuzuli'nin eserlerini ezbere bilirdik. Türkiye Türkçesi'yle kaleme alınan, küçük yaşlarımızda ezberlediğimiz şiirler hala hafızalarımızdadır. Birkaç ay önce İstanbul'da bir lisede Azerbaycan'la ilgili bir konferans verdim. Gençlere Azerbaycan'ı anlattım. Talebelere "Fuzuli'yi biliyor musunuz?" diye sordum. Onlar da evet dediler. Ben de Fuzuli bizim ortak şairimiz dedim. Fuzuli'den bir şiir okuyun, dedim. İki yüz genç vardı, Fuzuli'den iki mısra okuyamadılar. Bunu bilmelisiniz dedim. Çocuklarımız büyük bir hızla kendi kökünden uzaklaşmaktalar. Bunu önlemek için tarihimizi, geçmişimizi, maneviyatımızı onlara öğretmeliyiz. Kültürümüzü gençlere sevdirmeliyiz. Çocuklarımız kültürümüzü, milli değerlerimizi severlerse o zaman milli ve manevi değerlerinden kopmazlar. Dördüncü, beşinci sınıfta okurken çocuğun kalbinde bir meşale yaktırmalıyız. Bilinçli bir şekilde yakılan meşale, gençleri zulmetten (karanlıktan) aydınlık yollara çıkaracaktır. Çocukların kafasına vurmakla, zorla milli değerleri kabul ettirmeye çalışmakla onlara hiçbir şey kazandıramayız. Çocukların psikolojisini bilip onların duygularına göre yaklaşmak lazım. Milli değerleri ona göre vermek lazım. Gençlerimize şanlı bir tarihimizin olduğunu öğretmemiz gerektiğini düşünüyorum. Ezelden beri bu milletin hüküm sürdüğünü, milletimizin dünya muvazenesinde tarihin her devrinde önemli rol oynadığını anlatmak suretiyle kendi kökümüze bağlamamız gerekir. Çocuklarımız bunu kavratsa kendi yollarını bulurlar. O zaman hiçbir güç karşısında eğilmezler.

Karaman: *Bugün, Türk dünyasının ve Azerbaycan'ın kanayan yarası Karabağ sorunu hala çözülemedi. İşgalle birlikte bir kültür yok oluyor. Bu kültürü, Karabağ kültürü, nasıl muhafaza edilir?*

Rüstemhanlı: Karabağın tarihle bağlı değerleri kayboldu. Hocalı kültürü vardı, işgalle birlikte yok oldu. Tarihi kabirler vardı, Ermeniler hepsini ortadan kaldırdılar, sildiler. Karabağ kültürü o bölgenin doğal yapısıyla kuruldu. Kalan şeyleri korumak için toprak alınmalı. Karabağ bölgesi gerek tabii güzellikler gerek iklimiyle Azerbaycan'ın en güzel yerlerindedir. Topraklar alınmadıktan sonra oradaki kültürü korumak mümkün değil.

Karaman: *Sizce, şair nasıl olmalı, bugünün aydınların topluma münasebeti yeterli mi? Aydınlar halkla kaynaşabiliyor mu?*

Rüstemhanlı: Şair milletin ruhunun koruyucusudur. Halkının kültürünü muhafaza eder. Heykeltıraş da şair de sanatçıdır. Heykeltıraş taştan şaheser çıkarır. Birisi taştan

heykel yaparken diğeri de halkın ruhunun heykelini yapar. Bu ruh abideleri milletin en büyük kazancıdır. Şiire çok değer veren insanlardan biriyim. Şair olmayabilirsin, ama vatandaş olursun. Şairlik sözle vatana hizmettir. Şairler dünyanın en akıllı olmalı. Hayatının sonuna kadar kızgın demirin üzerine dökülen su damlası gibi buharlaşa buharlaşa yaşmalıdır. Yüreğini ruhunu bilincini gücünü milletine vermeli.

Karaman: *Türkiye ve Azerbaycan münasebetleri yeterli mi? Bu ilişkilerden memnun musunuz?*

Rüstemhanlı: Memnun değilim. Türkiye ve Azerbaycan İran Türklerinin bağımsızlık harekâtının önde gelen liderlerinden Çöhreganlı'yı koruyamadı. Türkiye, bugün yol ayrımında. Osmanlı'nın 400-500 yıllık hakimiyetini unutacak mı, yoksa Avrupa'nın koynunda boğulacak mı? Atatürk'ün Türk dünyasıyla ilgili vasiyetine sahip çıkmadı. Türkiye bizim için çok büyük bir ülke. Türkiye'yi çok seviyoruz. Bizim yurdumuz, vatanımız. Türkiye'nin acıları bizi üzüyor, sevinçleri bizi mutlu ediyor. Türk dünyasında özel kanal kurulmalı. Rusya'dan kopmuşuz. Azerbaycan garp yönlü Türkiye modelini örnek alıyor. Rus sektöründeki okulların sayısı hala Azerbaycan'da Türk okullarında daha çoktur. Neden hala Rus mektepleri sürüyor anlamıyorum. Türkiye'nin bu coğrafyada yapacağı işlerin çok olduğunu düşünüyorum. Devletin bu coğrafyaya yönelik planları olmalı.

Karaman: *Sovyetler Birliği döneminde en çok hangi Türk şairinden etkilenmişsiniz?*

Rüstemhanlı: Nazım Hikmet'ten çok etkilenmiştik. Onun sosyalist olduğunun farkında değildik. Ama şiirlerini okuyorduk. Latin alfabesini o zaman okuyorduk. Bizim şairlerimiz Moskova'nın esiriydi. Ama Nazım'da tertemiz bir Türkçe vardı. Nazım'ın dili ve kendisinin Türk olması bizi çok etkilemişti. Onun ilk kitabı burada yayımlandı. Yine aynı şekilde Abdülhak Hamit'i, Namık Kemal'i de biliyorduk. 1920'lerde Azerbaycan'da Türkiye'den gelen öğretmenler çalışmış. Onlar Türk edebiyatını Azerbaycan'a tanıttılar. Türklük şuurunu Azerbaycanlı gençlere aşılamışlar.

Karaman: *Türk edebiyatından en çok sevdiğiniz şair ve yazarlar kimlerdir?*

Rüstemhanlı: Mehmet Akif Ersoy, Yavuz Bülent Bakiler, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Atilla İlhan, Namık Kemal en çok sevdiğim şairlerdir. Yine Necip Fazıl Kısa Kürek'in, Abdurrahim Karakoç'un şiirleri de çok hoşuma gidiyor. Yunus Emre, Mevlana, Karacaoğlan, Aşık Veysel de Türk edebiyatının en güzel temsilcileridir.

Karaman: *Bize vakit ayırdığınız için teşekkür ederiz.*

Rüstemhanlı: Ben teşekkür ederim.